

Fiziksel Engelli Bireyin Varoluşu: Nitel Bir Araştırma*The Existence of the Psychically Disabled Individual: A Qualitative Study*Ramazan KOCAKAYA¹, Nilgün KÜÇÜKKARACA²

¹ Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, rmzn_kcky@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3217-7233

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, nilgunkucukkaraca@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4344-1258

Başvuru: 16.07.2021
Kabul: 19.10.2021

Atıf:
Kocakaya, R. ve Küçükkaraca, N. (2021). Fiziksel engelli bireyin varoluşu: Nitel bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1421-1439. DOI: 10.33417/tsh.972415

ÖZET

Varoluşçuluk ile sosyal hizmet arasında güçlü bir ortak zemin mevcuttur. Alanyazın incelendiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının hizmet sunduğu bireylerin varoluşuna dair çalışmaların olduğu, ancak engelli bireyin varoluşunu konu edinen çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada "Varoluşçu sosyal hizmet perspektifinden, fiziksel engelle sahip olmak ne anlama gelmektedir?" sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından olan fenomenolojik araştırma olarak tasarlanmıştır. Fiziksel engelli olan Z.G.'nin varoluşuna ilişkin, gözlem yoluyla elde edilemeyecek duygu ve düşünceleri, bakış açısı ve yaşam deneyimleri birebir derinlemesine görüşmeyle keşfedilmeye çalışılmıştır. Z.G. erkek, otuz sekiz yaşında, evli, iki çocuk sahibidir. Bir üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Z.G. çocukken geçirdiği bir kaza sonrası yedi yaşındayken fiziksel engelli olmuştur. Z.G. ile yapılan görüşmenin, içerik analizine tabi tutulması sonucu, ölüm, sorumluluk, yalnızlık ve anlam/anlamsızlık olmak üzere dört tema elde edilmiştir. Her bir tema ayrı ayrı başlıklar halinde yorumlanmış ve tartışılmıştır. Araştırmanın bulguları göstermiştir ki fiziksel engelli olan Z.G. varoluşsal hakikatlerle yüzleşmekten kaçmadan veya göz ardı etmeden bir yaşam sürmekte, sorumluluklarının bilincinde olarak otantik bir yaşam tarzı benimsemeye çalışmaktadır. Gelecek çalışmalarda fiziksel engelli bireylerin varoluşuna yönelik daha kapsamlı çalışmalara yer verilmeli, varoluşun çok boyutlu yapısını göz önünde bulunduran araştırmalar gerçekleştirilmelidir.

Anahtar kelimeler: Fiziksel engellilik, varoluşçuluk, otantik varoluş, sosyal hizmet

ABSTRACT

There is strong common ground between existentialism and social work. When the literature is examined, it is seen that there are studies on the existence of individuals to whom social workers serve, but studies on the existence of individuals with disabilities are extremely limited. From this point of view, in this study, the answer to the question "What does it mean to be physically disabled from the perspective of existential social work?" has been sought. The research was designed as a phenomenological research, which is one of the qualitative research approaches. Emotions and thoughts, perspectives and life experiences that cannot be obtained through observation regarding the existence of Z.G., who has a physical disability, were tried to be discovered through one-to-one in-depth interviews. Z.G. male, thirty-eight years old, married, has two children. He works as a lecturer at a university. Z.G. became physically disabled at the age of seven after an accident as a child. As a result of the content analysis of the interview with Z.G, four themes were obtained: death, responsibility, loneliness, and meaning/meaninglessness. Each theme was interpreted and discussed under separate headings. The findings of the research showed that Z.G. leads a life without escaping from facing the existential truths, ignoring the said truths, and try to adopt an authentic lifestyle with the awareness of his responsibilities. Future studies should include more comprehensive studies on the existence of individuals with physical disabilities, and research that considers the multidimensional structure of existence should be carried out.

Keywords: Physical disability, existentialism, authenticity, social work

GİRİŞ

İngilizce “existentialism” (varoluşçuluk) terimi, aslen Kierkegaard ve ondan etkilenen Alman filozoflarının düşüncesine atıfta bulunmayı amaçlayan Almanca Existenzphilosophie'nin veya “varoluş felsefesi” kelimesinin bir tercümesidir (Stewart, 2012: 250). Kökeni ex-sistere olan existence (varoluş) terimi “ortaya çıkmak” (arise) anlamına gelmektedir. İnsan, madde yığını veya mekanik bir yapı değil, ortaya çıkan, olmakta olandır. Varoluş (existence) varlık haline bürünmeye, olmaya işaret eder. Dolayısıyla dinamik bir süreç söz konusudur (May, 2017: 62-63).

Varoluşçu olarak isimlendirilebilecek düşünürlerin kendine has oluşları o kadar derindir ki varoluşçu düşünür sayısı nispetinde varoluşçu felsefe vardır denebilir. Varoluşçu düşünürler düşüncelerini direkt olarak bir felsefi sistem şeklinde dillendirmemişler, belli bir sistem çerçevesine kolayca sokulamayacak görüşlerini, daha çok edebi türlere başvurarak ifade etmeyi seçmişlerdir (Topçu, 2015: 32-33). Varoluşçu psikoterapi için de benzer şeyler söylenebilir. Varoluşçu psikoterapi, tek bir lider üzerine bina edilmemiştir. Avrupa'nın farklı noktalarında kendiliğinden ve doğal bir şekilde neşet etmiş ve diğer ekollerin aksine kendini yeni bir ekol olarak tanıtmamış ve de yeni bir teknik iddiasında bulunmamıştır. Varoluşçu psikoterapinin kendine özgü bu ortaya çıkış şekli, varoluşçuluğa yaygın bir gereksinimin olduğunun göstergesidir (May, 2017: 55).

Varoluşçuluk ile sosyal hizmet arasında güçlü bir ortak zemin mevcuttur. Sosyal hizmet, her insanın kendi kaderini seçme ve seçiminin sorumluluğunu üstlenme hakkını dile getirmiş, 1920'li yıllardan itibaren insanı, seçme özgürlüğünü kısıtlayan bilinçdışından kurtarma gayretinde olmuştur. Sosyal reform yoluyla insanı fırsat eşitsizliğinden kurtarmaya çalışmış, insanların seçim yapabilme kapasitesinin artırılması için çaba sarf etmiştir. Aynı zamanda insanı sosyal bir birime indirgemek isteyen totaliter anlayışa da karşı çıkmıştır (Stretch, 1967: 101).

Varoluşçuluk ile sosyal hizmet arasındaki ortak zemini kurarken sosyal hizmetin değer temeline başvurulabilir. Uygulamada sosyal hizmet uzmanlarına rehberlik eden müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı, müracaatçının biricikliği, müracaatçının bulunduğu yerden başlama ilkesi, müracaatçı için değil müracaatçı ile çalışma ilkesi gibi ilkeler, varoluşçu bakış açısıyla sosyal hizmet bakış açısının birbiriyle ortaklaştığına işaret eder (Aykara ve Çelik, 2011: 14).

Varoluşçuluk birey ile çevre arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu dile getirir. Bandura'nın ortaya attığı “karşılıklı determinizm” kavramı, birey ile çevre arasındaki bu karşılıklı etkileşime işaret eder. Etki yönü salt çevreden bireye değildir, birey de çevresini etkiler (Yalom, 2018: 365). Sosyal hizmet, “çevresi içinde birey” kavramsallaştırması sayesinde bireyleri, çevreleriyle birlikte değerlendirir (Teater, 2015: 25). Çevresi içinde birey kavramsallaştırması, bireyin çevreden soyutlanamayacağını ima eder. Sosyal hizmet çevreyi hesaba katarken bireyin özgürlüğünün ve özerkliğinin zarar görmesine de izin vermez.

Sosyal hizmetin, hizmet sunduğu kitle çok geniştir. Söz konusu gruplar arasında engelli bireyler de yer almaktadır. Engelli bireyler kendi içerisinde alt kategorilere ayrılabilir ve engel türlerine göre

sorun ve ihtiyaçlar farklılaşabilir. Fiziksel engelli bireyler, bedenlerindeki sakatlık durumundan ötürü zorluklar yaşamakla birlikte, erişilebilirlik ve toplumsal tutum gibi nedenlerle de hayata katılım noktasında daha da zorlanabilmektedirler. Dolayısıyla engelli bireyin varoluşunu tehdit eden birçok etken söz konusu olabilmektedir.

Fiziksel engelli bireyin varoluşunu konu edinirken, varoluşçu temalar ile ilişkilendirerek ele almak yerinde olacaktır. Zira varoluşçuluğun tanımı net bir şekilde yapılamamakta, ancak birtakım temalar üzerinden bir çerçeve çizilebilmektedir. Bu sebeple çalışmamızda, Yalom (2018) tarafından vurgulanan “ölüm”, “sorumluluk”, “yalnızlık”, “anlam/anlamsızlık” temalarına alt başlıklar halinde değinilecek, söz konusu temalar fiziksel engellilik bağlamında da ele alınacaktır.

Ölüm

Hayat ve ölüm birbirinden ayrı düşünülemez olgulardır. Genellikle ardışık olarak görülen bu iki olgu aslında aynı anda vardır. Ölüm hakikati, hayat sürüp giderken arka planda sürekli olarak kendisini hissettirir. Hayatın başlar başlamaz ölüm gerçekliğinin de ona eşlik etmeye başlaması sebebiyle, ölüm olgusu anksiyetenin en eski nedeni ve psikopatolojinin asli kaynağı olarak görülebilir (Yalom, 2018: s.47). Her ne kadar ölüm psikopatolojiye neden olabilse de ölüm kaygısını ortadan kaldırmaya çalışmanın amaçlanmaması gerekir. Anksiyetenin hem düşman hem de rehber olma özelliği söz konusudur. Ölüm anksiyetesi de otantik/sahici bir varoluşa giden yolda rehberlik edebilme potansiyeline sahiptir (Yalom, 2018: 256).

Hiedegger'e göre gündelik ya da sıradan yaşam, insana asli varlığını unutturur. Böylelikle insan otantik/sahici varoluş şeklinden uzaklaşarak sahici olmayan bir varoluş şekline düşer. Kendi bilincine erişemez, ne olduğunun farkında olmadan yaşayarak ölür. Ölüm hakikati ise, insanın otantik/sahici varoluşa taşır. İnsanın otantik/sahici varoluşu “ölüm-için-varlık”, yani ölüme yönelmişlik içindeki yaşamdır (Hilav, 2011: 178).

Ölüm hakikati bir sınır durumdur. Sınır durumlar, aşamayacağımız, değiştiremeyeceğimiz durumlardır. Basit var olma şeklinde söz konusu sınır durumların önünden genelde, gözlerimizi kapatıp sanki yoklarmış gibi yaşamaya devam ederek geçer gideriz. Sınır durumlarda ya hiçlik kendini gösterir veya neyin önemli olduğu hissedilebilir olur (Jaspers, 2018: 17-20). Sınır durumlar kendisine çarpılan bir duvar gibidir. Sınır durumlarda insan kendi gücüyle daha ileriye gidemeyeceğinin bilincine erişir. Bunu kendi ölümlülüğünü düşündüğünde veya içine düştüğü değiştiremez durumu gördüğünde anlar (Weischedel, 2014: 329).

Ölüm hakikati karşısında iki temel savunma mekanizması söz konusudur: Özel olduğunu düşünmek ve nihai kurtarıcıya sığınmak. Özel oluşumuza ilişkin irrasyonel bir inanç geliştiririz, ölüm bizim için değil başkaları için söz konusudur esasen (Yalom, 2018: 164-165). Fiziksel engelli bireyler için “özel olma” savunma mekanizması işlemeyebilir. Fiziksel engelli bireyler, sakatlıklarından ötürü yaşamın kırılganlığı ve ölümün yakınlığını daha fazla hissedebilirler (Martz, 2010: 151).

Fiziksel engelli bireyler kendilerini ölüme yakın hissedebileceği gibi fiziksel engelli olmayan bireyler de fiziksel engeli ölüme ilişkilendirebilir. Fiziksel engelli bireylere yönelik tutum ile ölüm kaygısı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, ölüm kaygısı arttıkça, fiziksel engelli bireyleri reddetme tutumunun da arttığını bulgulanmıştır. Zira fiziksel engellilik hali, kişinin kendi ölümlülüğünün bir hatırlatıcısıdır (Livneh, 1985: 38).

Sorumluluk

Varoluşçuluğa göre insan önce var olur. Varoluş özden önce gelir demek, doğal olarak insan ne olduğundan sorumludur demektir. Varoluşçuluğun ilk yapması gereken de varlığının sorumluluğunu insanın omuzlarına yüklemektir. Varoluşun özden önce geldiğini ileri sürüyorsak artık verili ve donuk bir insan tasavvuruna sahip olamayız. Determinizmin her türlü reddedilmelidir ve kişi özgür olarak görülmelidir (Sartre, 2018: 40-47).

Sorumluluk denildiği zaman akıllara kişinin başkalarına karşı görevleri gelmektedir ancak kişinin kendisine karşı sorumluluğundan fazla söz edilmez. Başkalarına karşı sorumluluklarımızın olduğu bir gerçektir ancak bunu kendimize karşı sorumluluklarımızdan kaçmak için kullanmak sorumsuzluktur. Sorumluluktan kaçışın; başkalarını suçlama, kötü talihe sığınma, arabesk kültürü, sürekli bedensel yorgunluk, işkoliklik, bir insanı yaşamının merkezine koyma, içine kapanma ve yaşamla ilişkilerini en aza indirme, sürekli savaş açma durumu, sürekli zevk ve eğlence modalarını deneme, düşünceye sığınma gibi birçok yolu vardır (Geçtan, 2018: 95-105).

Fiziksel engelin kendisi fiziksel engelli bireyin sorumluluk alanına girmez, ancak engel karşısındaki tutumu sorumluluk dairesindedir. Sartre'ın "terslik katsayısı" kavramı, çevre, kalıtım ve şansın, insan yaşamında oynadığı rolün inkâr edilemeyeceğini vurgular. Fiziksel engellilik durumu da terslik katsayısı bağlamında değerlendirilebilir. Fiziksel engelli bir birey, bedenindeki sakatlık durumundan sorumlu değildir. Sorumlu olduğu şey, sakatlığı değil, bu sakatlık durumuna karşı tutumudur (Yalom, 2018: 368-369).

Engellilik, bizi çevreleyen diğer birçok koşul gibi özgürlüğümüzü sınırlar, ancak onu ortadan kaldırmaz. En ağır engellilik durumlarında bile, engelliliğe karşı takındığı tavırda yine de özgürdür insan ve bu nedenle tavırlarından sorumludur. Hiçbir şey değilse bile, birey, engeline karşı tutumunu belirleme özgürlüğüne sahiptir. Varoluşçuluk, kader, alınyazısı, ıstırap ve kısıtlamalardan bağımsız olarak, her birimizin bir miktar özgürlüğe sahip olduğumuzu ve bu nedenle yaptıklarımızdan sorumlu olduğumuzu vurgular (Patterson, 1965: 122). Varoluşçuluğun bu bakış açısı güçlendirici bir etkiye sahip olabilir fiziksel engelli bireyler üzerinde.

Organizma hastalık veya yaralanma nedeniyle sakat kaldığında, insanın varoluşsal özgürlüğü sorunu yoğunlaşır. Bu gibi durumlarda kişinin özgürlüğünü reddetmesi genellikle daha kolay görünür. Böylece kişi, karar vermenin içerdiği endişe ve acıdan kurtulur, ancak kişisel kimliğini kaybetmek gibi bir bedel de söz konusudur (Easton ve Krippner, 1964: 231).

Fiziksel engelli bir birey olan Yurtkölesi (2019: 44), pasta mecazı üzerinden bireyin sorumluluk sınırının ne olduğunu çok açık bir şekilde ifade etmiştir:

“Pasta yapılabilmesi için herkese malzeme veriliyor. İyi ya da kötü bir şekilde pastanın yapılması gerekiyor. Burada önemli olan pastanın nasıl yapıldığı değil onu yapıp bitirebilmek.”

Herkese verilen pasta malzemesi aynı değildir bu hayatta. Biz, bize verilen malzeme ile bir ürün ortaya çıkarmakla mükellefiz. Pasta kötü olabilir, başkalarının pastaları ile kıyaslandığında. Ancak elimizdeki malzemelerle kendi pastamızı yapmaya çalıştıysak sorun yok demektir.

Yalnızlık

İnsanoğlu yalnızlıktan o kadar korkmaktadır ki ya fantezisinde ya da gerçekte mutlaka öbürüyle ilişki ve iletişim içinde olarak bu korkusunu bastırmaya çalışır. Yalnızlık hiçbir zaman kutsanan bir durum olmamıştır. Aksine sosyalleşme, ilişki, dostluk, arkadaşlık, akrabalık tüm kültürlerde teşvik edilmiştir (Özakkaş, 2014: 31-33). Ancak yaşamımızı çiftler veya gruplar halinde yaşamak adına ne kadar çok çaba sarf etsek de yalnızlık hakikatinin, özellikle ölüme yaklaşırken korkutucu bir saflıkla karşımıza dikildiği anlar vardır (Yalom, 2016: 21).

Yalnızlığın farklı türleri söz konusudur. Bu yalnızlık tipleri birbirine benzediği için birbiri ile karıştırılabilir. Varoluşçuluğun söz konusu ettiği yalnızlık, kişilerarası yalnızlıktan ayrılır. Hepimiz en nihayetinde yalnızızdır. Ölüm ve özgürlük hakikatleri, insanı doğrudan yalnızlık hakikatine çıkarır. Ölüm en yalnız eylemdir ve insan kendi yaşamından sorumlu olduğu ölçüde yalnızdır. Hiçbir ilişki yalnızlık hissini ortadan kaldıramaz, yalnızca yalnızlığın sebep olduğu acıyı hafifletebilir (Yalom, 2018: 475-488).

Yalnızlık duygusunun bilinç düzeyinde ortaya çıkması huzursuzluğa, utanma ve suçluluğa sebep olur. İnsanın en önemli ihtiyacı, yalnızlığın zindanından kurtulmaktır. Sevme ihtiyacı ise bu yalnızlık duygusundan kaynaklanır. Yalnızlık duygusu, birleşme arzusuyla nihayet bulur. Yalnızlığa en kesin çözüm, başka birisiyle sevgi içerisinde kaynaşmadır (Fromm, 1995: 17-25).

Fiziksel engelli bir birey erişilebilirlik, toplumdaki engelli olmayan bireylerin tutumu gibi nedenlerle toplumsal yaşama katılım gösteremeyebilir. Katılım gösterememe durumu ise yalıtıma neden olabilir. Önce kişilerarası yalıtım, sonrasında ise varoluşsal yalıtım ile yüzleşmek durumunda kalabilirler. Fiziksel engelli bireylerin yalnızlığını konu edinen bir araştırmada, engelli olmayan bireylere kıyasla fiziksel engelli bireylerin daha fazla yalnızlık hissi yaşadıklarını bulgulanmıştır (Rokach vd., 2016: 688-689).

Anlam/Anlamsızlık

Hayatın anlamı ile ilgili olarak kozmik anlam ve kişisel anlam üzere iki anlam alanından söz edilebilir. Kozmik anlam, birey-dışı ve birey-üstü bir düzene atıfta bulunur. Kozmik anlama ilişkin soru, “hayatın anlamı nedir?” sorusudur. Kişisel anlamın sorusu ise “Benim hayatımın anlamı nedir?” sorusudur.

Kozmik anlam olmaksızın kişisel anlam mümkün olabilir, ancak kozmik anlam sistemine sahip olduğu takdirde kişisel anlam sistemimizin de bununla uyumlu olması beklenir (Yalom, 2018: 567).

Frankl'a (2016: 116-125) göre insanın varoluş anlamını arayışı, hastalıktan kaynaklı olmak zorunda değildir ya da hastalığa neden olmak mecburiyeti taşımaz. İnsanın anlam ile ilgili endişeleri bir ruh sağlığı problemi değil varoluşsal bunalımdır. Hayatın anlamı ise üç farklı yoldan keşfedilebilir:

- (a) bir eser yaratarak ya da bir iş yaparak;
- (b) bir şey yaşayarak ya da bir insanla etkileşerek;
- (c) kaçınılmaz acıya yönelik bir tavır geliştirerek.

Engelli bireyler için, bir iş yaparak ya da insanlarla etkileşime geçerek hayata anlam katmak, sosyo-politik engeller nedeniyle, engelli olmayanlara göre nispeten daha güçtür. Engelli bireylerin istihdam oranları, engelli olmayan bireylere nispeten daha düşüktür. İstihdam edilseniz bile eğitiminiz ve yetenekleriniz doğrultusunda bir iş yapmanız zor olabilir. Kota uygulaması ile kamu kurumlarında istihdam edilen engelli memurların, unvanlara göre dağılımı incelendiğinde, yaklaşık %31'inin "hizmetli" kadrosunda istihdam edildiği görülmektedir (EYHGM, 2021).

Erişilebilirlik oranının düşük olması demek, fiziksel engelli bireylerin toplumsal yaşama katılamaması, dolayısıyla da engelli bireylerin birçok deneyimden, ilişkiden mahrum kalması demektir. Türkiye'de 2014-2020 yılları arasında, 587'si bina, 17'si açık alan ve 975'i toplu taşıma aracına olmak üzere, Valilikler tarafından toplamda 1579 Erişilebilirlik Belgesi düzenlenmiştir (EYHGM, 2021). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü yalnızca denetlenen ya da belge verilen yerlere ilişkin veri sunmaktadır. Erişilebilir olmayan alanların, binaların ve araçların bilgisini paylaşmamaktadır.

Fiziksel engelli bir birey, engelliliği kaçınılmaz bir acı gibi algılayarak tavır geliştirebilir ve hayatına böylece bir anlam da katabilir. Üçüncü anlam kaynağı ile ilgili birçok örneğe şahit olunmuştur. Zira engelli bireyler arasında "azim/başarı öyküsü" yazarlar, medyada genişçe yer bulur. Hâlbuki, engelli bireyler bir başarı öyküsü yazmak zorunda değillerdir. Otantik/sahici bir yaşam için ve de hayatta anlam üretimi için kimse mucizeler yaratmak mecburiyetinde kalmamalıdır.

Kim ve Kang (2003: 145) toplum, fiziksel engelli bireylerin varoluşsal sorunlarını kabul ettiklerinde ve normal bir yaşam sürmelerine izin verdiğinde, söz konusu bireylerin, hayatlarına anlam katabildiklerini bulgulamışlardır. Söz konusu normallik, (bir arkadaş ya da gönüllü olarak) başkalarına yardım etmeyi ve hayatta kendi hedeflerine ulaşmak için fırsatlar yaratmayı içermektedir.

Alanyazın incelendiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının hizmet sunduğu bireylerin varoluşuna dair çalışmaların olduğu, ancak fiziksel engelli bireyin varoluşunu konu edinen çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumun birçok sebebi olabilir. Varoluşçuluğun sosyal hizmette yeterli ilgiyi görmemiş olması muhtemeldir. Varoluşçuluğun anlaşılammış olması, zorlayıcı bir dile sahip olması bu ilginin eksikliğinde pay sahibi olabilir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada

“Varoluşçu sosyal hizmet perspektifinden, fiziksel engele sahip olmak ne anlama gelmektedir?” sorusuna cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımlarından olan fenomenolojik araştırma olarak tasarlanmıştır. Fenomenoloji, bireylerin olguları nasıl algıladıklarını anlamaya çalışır (Bal, 2013: 27). Fenomenolojik araştırmalarda örneklem büyüklüğü bir kişiden üç yüz yirmi beş kişiye kadar değişebilmektedir (Creswell, 2016: 157). Bu çalışmada da fiziksel engeli olan Z.G.’nin varoluşuna ilişkin, gözlem yoluyla elde edilemeyecek duygu ve düşünceleri, bakış açısı ve yaşam deneyimleri birebir derinlemesine görüşmeyle keşfedilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan ve toplam 15 sorudan oluşan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Araştırma verileri yüz yüze derinlemesine görüşme aracılığıyla toplanmıştır. Z.G. ile yapılan görüşme yaklaşık 40 dakika sürmüş olup kendisinden izin alınarak ses kaydı cihazı ile görüşme kayıt altına alınmıştır.

Görüşmede elde edilen veriler araştırmacılar tarafından ses kayıtlarından metinlere dökülmüş, toplamda 10 sayfalık veri elde edilmiştir. Daha sonra içerik analizi yöntemi ile verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi ile amaçlanan şey, birbiri ile benzer verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde birleştirmek ve söz konusu verileri, okuyanların anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 227).

Araştırmaya katılımda gönüllülük esası esas alınmış olup araştırmanın gerçekleştirilebilmesi adına Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan etik kurul onayı alınmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın bulguları iki grupta ele alınmıştır. Öncelikle araştırmanın katılımcısı olan Z.G.’yi tanıtıcı ve engel öyküsünü ortaya koyan bilgilere yer verilmiş, sonrasında ise veri analizi sonrası elde edilen temalara (ölüm, sorumluluk, yalnızlık, anlam/anlamsızlık) ilişkin bulgulara geçilmiştir.

Katılımcıyı Tanıtıcı Bilgiler

Z.G. erkek, otuz sekiz yaşında, evli, iki çocuk sahibidir. Bir üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Z.G. on bir yıldır kamu sektöründe görev yapmaktadır. Üniversitedeki görevinden önce farklı kamu kuruluşlarında görev almıştır. Kamu sektöründen önce özel sektör deneyimi de mevcuttur.

Z.G. çocukken geçirdiği bir kaza sonrası yedi yaşındayken fiziksel engelli olmuştur. Yüzde seksen oranında engeli bulunmaktadır. Engel tanısı omurilik felcidir. Engel oluştuktan sonra dört aylık bir fizik tedavi süreci geçirmiştir. Engeline bağlı olarak omurilik eğriliği ve bası yarası gibi yan hastalıklar ortaya çıkmıştır. Yardımcı araç olarak akülü tekerlekli sandalye kullanan Z.G.’nin, engel durumuna göre uyarlanmış özel bir aracı mevcuttur.

Araştırmanın Temaları

Verilerin analizi sonrasında, ölüm, sorumluluk, yalnızlık, anlam/anlamsızlık olmak üzere dört tema ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) söz konusu temalara ve her temayı temsil eden kodlara yer verilmiştir.

Çizelge 1: Araştırmanın Temaları ve Kodları

Temalar	Kodlar
Ölüm	Ölümün kaçınılmazlığı, unutma-hatırlama dengesi, korku-umut dengesi, ölüm kaygısı, yakının ölümü, kovid, inanç
Sorumluluk	Sınır ve potansiyel bilinci, sorumluluk alanları, engelliliğin etkisi, kendini gerçekleştirme, sosyal destek
Yalnızlık	Yalnızlık-sosyalleşme dengesi, gelişim fırsatı, kendine yoğunlaşma ihtiyacı
Anlam/Anlamsızlık	İnancın katkısı, kendine telkin, engelin rolü

Bulguların Yorumlanması

Veri analizi sonucu elde edilen her bir tema, sırasıyla, doğrudan alıntılara başvurularak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Ölüm Teması

İnsan kendi ölümü üzerine düşünebilme yetisine sahip bir varlık olması sebebiyle diğer varlıklardan ayrılır. Diğer canlılar içgüdüleri sayesinde yaşamaya, ölümden sakınmaya gayret ederler. Sadece insan ölüm olgusu üzerine düşünebilir. Tabi ölüm üzerine düşünmek her zaman arzulanan bir durum değildir. Hatta ölümlü olduğu bilgisine sahip olması insanın trajedilerinden birisidir. Bu nedenle insanlar ölüm düşüncesinden kaçmak mümkün olmasa bile her an akılda tutmak istemeyebilirler. Z.G. hatırlama-unutma çatışmasını şu şekilde dile getirmiştir:

“Kaçmak mümkün değil zaten. Mutlaka karşımıza geliyor. İnsan unutkan bir varlık bunu unutuyor. Unutması da zaman zaman rahmet de olabiliyor. Çünkü sürekli ölüm düşüncesi ile yaşanmaz. Çünkü bu yaşantıyı bir şekilde götürmek gerekiyor. Sürekli ölümü hatırlayarak karamsar bir ruh hali insanı depresif yapar... Yani bunlar doğal şeyler, yüzde yüz aşmak diye bir şey de pek mümkün değil. Bazı şeyleri, zaten peygamberimiz de söylüyor ya, insanın ağzının tadını bozan ölümü sık anın. Tabi bozulmasına da zaman zaman ihtiyacımız var. Unutmaya da ihtiyacımız var. Korku ile umut arasında gider gelir ya hani Müslüman. Biz de öyle gidip geliyoruz.”

Ölüm hakikati ile yüzleşmenin birçok yolu vardır. Yakınlarının ölümü ya da ölüm tehdidi alması da insanın kendi ölümlülüğü ile yüzleşmesine vesile olabilir. Z.G. bu konuda şunları ifade etmiştir:

“Veya sevdiklerimi kaybetme korkusu var bir tarafta. O da ölümlü bağlantılı. Anne babayı, mesela kovid sürecinde onların hasta olduğu bir süre oldu. Hatta annem yoğun bakıma alındı falan. O duygularla da yüzleştim o dönemde. Bir de görüşemiyorsunuz sürekli. Tekrar onlara bir şey olur korkusuyla, o da o duyguyu pekiştiriyor.”

Ölüm düşüncesine karşı insanların verdikleri duygusal tepkiler farklı olmakla birlikte en yaygın tepki korku ve kaygıdır. Z.G. ölüm düşüncesinin yarattığı kaygıyı şu şekilde dile getirmektedir:

“Bununla ilgili düşünmeye devam ediyorum tabi ki. Öleceğim duygusu zaman zaman gece uykularımı kaçırdığı falan oluyor.”

Ölüm kaygısı ile baş etmede iki yöntem söz konusudur. Birincisi uygun baş etme yolları, ikincisi ise uygun olmayan baş etme yollarıdır. Uygun baş etme yollarına başvuranlar ölüm hakikatinden kaçmak yerine ölüm hakikatinin acısını dindirme yollarına giderler. Acıyı dindirme yollarından biri Tanrı inancıdır. Z.G. bu konuda şöyle söylemiştir:

“Fakat tabi ki hani inanç dedim ya demin bizi ayakta tutan şey. Burada da o devreye giriyor. Sonsuz bir hayatın varlığını biliyoruz. Buna inanıyoruz yani. İmanımızın gereği bu. Buna da gönülden inanıyoruz yani öyle bir şey olduğuna. Hikâyenin burada tamamlanmadığı, tamamlanmayacağı, orada devam edeceği düşüncesi rahatlatıyor insanı.”

Tanrı inancı ölüm düşüncesine karşı rahatlatıcı, dindirici olmakla birlikte, Tanrı'nın salık verdiği bir yaşam biçimine göre yaşamını şekillendirmeyenler için Tanrı fikri bizzat ölüm korkusuna dönüşebilir. Z.G.'nin söyledikleri bu konuda ilgi çekicidir:

“Tabi bu zaman zaman tekrardan korkuya dönüşebiliyor. Çünkü ölüme hazır hissetmediğiniz zaman, kendinizi eksik hissettiğiniz zaman öteki dünya için de bu insanı ne yapıyor, biraz insanı korkutuyor. Fakat dedim ya işte Rabbimiz ile aramız iyiyse dünya hayatında, varoluş amacına göre hareket ettiğimiz düşüncesiyle, biraz olsun müsterih bir yaşantı içine girdiğimizde ölüm ile daha barışık olabiliyoruz. O anlamda eksik hissettiğimde bu sefer korku olarak karşımıza çıkıyor.”

Sorumluluk Teması

İnsan özgürdür. Özgür olması demek, sorumlu olduğu anlamına gelir. İnsana düşen görev, gerçek sınırlılıklarının farkında olarak özgürlüğün doğrudan sonucu olan seçim sorumluluğunu üstlenmek, seçimlerinden dolayı varoluşsal suçluluk hissinden kaçmamak, irade sahibi olduğunu unutmamaktır. Z.G. kendi sınırlılıklarının ve potansiyelinin farkında olduğunu ifade etmiştir:

“Yapabileceklerimi yapma konusunda kendime sınır koymam. Buna hakkım olduğunu da düşünüyorum. Ama yapamayacaklarımla sınırlarını bilmek de beni ayrıca rahatlatıyor. Yapamayacağım şeyleri bildiğim için bunları kendime ekstradan üst bir çıta olarak düşünüp hani imkânımın yetmeyeceği şeyleri düşünerek kendimi mutsuz etmekten uzak durmaya çalışıyorum. Bu artık bir refleks haline geldi, bunu içselleştirdim. Bundan dolayı mutsuz değilim. Yapamadığım şeylerden dolayı mutsuz değilim. Yaptıklarımın dolaylı mutsuzluk. Bu benim açımdan şöyle söyleyeyim, hani insan genelde elde edemediği şeylerden dolayı mutsuz olur. Herkes için geçerlidir bu. Gereksiz bir mutsuzluk diye düşünüyorum çünkü elde olanların kıymetini bildiğimizde daha farklı oluyor farkındalık. Klişe tabirle bardağım dolu tarafına biraz bakmaya çalışıyorum. Ama bardakta

biraz daha yer varsa, buna imkân varsa da kendimi de zorluyorum. Bundan da kaçmıyorum. Bunu yapabilirsin diyorum kendime, motive ediyorum.”

Sorumluluk alanı, insanın direkt kendisiyle ilgili ve kendi dışındakilerle ilgili olmak üzere iki alandan oluşur. Z.G. sorumluluk alanı olarak çalışma yaşamına ilişkin sorumluluklar ve aile yaşamına ilişkin sorumluluklardan söz etmiştir:

“Sorumluluk anlamında mesleki sorumluluğum var. Zor bir iş. Kendinizi sürekli geliştirmeniz gerekiyor. Bunları ama zevkle yaptığımı söyleyebilirim. Severek yapıyorum. Bu sırada aileyle ilgili birtakım sorumlulukları zaman zaman ihmal ettiğimi düşündüğüm oluyor. O açıdan kendimi biraz hani borçlu hissediyorum onlara karşı, çocuklara karşı, özellikle zaman ayıramadığım zaman vicdan azabı da çekiyorum. Bunu hatırlatarak telafi etmeye çalışıyorum özellikle, çocuklarımla zaman geçirme, ailemlle zaman geçirme için.”

Engelliliğin bir bireyin sorumlulukları üzerine nasıl bir etki yaptığını anlamak için öncelikle engelliliğin nasıl bir şey olarak tanımlandığını bilmek gerekir. Z.G. engelliliği yalnızca vücut fonksiyonlarındaki kayıp olarak tanımlamak yerine daha geniş bir engellilik tanımından bahsetmiştir:

“Genellikle engellilik bir, zaten öyle de tanımlanıyor da, bir vücut fonksiyonunun kaybolması, eksikliği gibi algılanıyor, o şekilde tanımlanıyor. Ben bu tanımı biraz daha genişletme taraftarıyım. Bu tabii şeker hastalığıdır, işte farklı normalde, eskiden engellilik olarak alınmayan durumların engellilik olarak görülüp, işte rakamların fazla ya da aşağıda olması durumları istatistiklerde karşımıza çıkıyor. Ondaki farklı bir şeyden bahsediyorum ben. İnsanın eksik olduğu her şey, bu yeri gelir mesela maddi anlamda değil mi yoksunluk durumu o da bir engelliliktir, mesela fakirlik bir engelliliktir benim için. Ondaki sonra insan iletişim kabiliyetleri noktasında insanlar yetersiz olabiliyor zaman zaman. Yani iletişim noktasında insanın muhatabı ile yeterli iletişim kuramaması, sosyal beceri mesela, bunun eksikliği de bir engelliliktir. Gibi gibi yani, insanın uhdesinde bulunan işlerde, yöneticilik noktasında bir zafiyet göstermesi bir engelliliktir. Böyle, bu açıdan baktığımda engelliliği sadece vücut fonksiyon kaybıyla sınırlı düşünmek, bizi, engelli olarak konuştuğum için rahat konuşuyorum, ayrıcalıklı kılmadığı gibi, aşağı konuma da düşürmüyor.”

Her türlü eksikliği bir engellilik olarak tanımlayan Z.G., kendini gerçekleştirme konusunda yine kendisinin engel olduğunu vurgulamıştır:

“Bunlarla ben barışığım. Kendimi gerçekleştirme önündeki engel olacaksam eğer kendim olurum. Onu da, kendimi eğitmeye çalışıyorum. Bunu yüzde yüz yapmak diye bir şey yok. Bu insanın hikayesi. Bu ölene kadar sürecek, ölümle mücadeleyi anlattım mesela ya da ne bileyim insanın zaman zaman kendi engeli ile yüzleşmesi durumu falan, bunlar kendi içsel mücadelemiz diyelim. Barışık olduğumuz ölçüde onla huzurlu oluyoruz. Mücadele olduğunda da bununla tabii ki mücadele ediyoruz. En büyük engel kendimiz yani eğer körlüğe götürürse bizi ya da nasıl diyeyim, sürekli bir mağduriyet, dışarıda bir şey beklemek falan. Bunlar bizi çok sınırlar. Yani ben bağımsızlığı ve özgürlüğü bu yüzden çok önemsiyorum. Dışarıda birisine en ufak bir şey için bile olsa muhtaç olmak

yerine onu ben kendimin yapmam ya da kendim yapabileceğim bir yolu bulmam çok daha beni hem mutlu ediyor, küçücük bir şey bile olsa, hem de rahatlatıyor.”

İnsan, sorumluluklarını yerine getirirken zorlanabilir ve bundan ötürü çevresinden destek alabilir. Z.G. bu konuda eş desteğini ifade etmiştir:

“Fiziksel engelli olmamın yaşam sorumluluklarım üzerinde olumsuz etkileri olması beklenir tabi. Bu anlamda ben eşimi çok iyi anıyorum yani burada. Onun desteği, benim hani yetişemediğim yerlerde her zaman o boşluğu doldurmasının, benim hayat kalitemi artırması anlamında çok büyük katkısı var. Daha farklı olsaydı hani, sürekli o da benden bir şeyler bekleyen, o boşlukları doldurma konusunda biraz zafiyet gösteren bir yapısı olsaydı belki benim sorumluluğum çok daha ağır olabilirdi. Burada tabi birbirimize omuz veriyoruz bu açıdan. Eşim benim hem yardımcıım bu anlamda hem de beni destekliyor. Ben de onu tabi destekliyorum, karşılıklı yani sonuçta.”

Sonuçta bir insanın fiziksel engeli olsun veya olmasın, kendi potansiyelini ortaya koymak gibi bir sorumluluğu söz konusudur. Z.G. bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben engelli olmasaydım da muhtemelen belki farkındalık düzeyi anlamında yaşadıklarımın bana kattığı mutlaka vardır fakat gene aynı şeyi gösterecektim yani, kendimi gerçekleştirmeyle ilgili olsun, yapabileceklerimin sınırlarını zorlamak ile ilgili olsun, herhalde gene benzer şeyler yapardım diye düşünüyorum.”

Yalnızlık Teması

Yalnızlık da ölüm gibi kaçması mümkün olmayan bir hakikattir. İnsan en nihayetinde yalnızdır. Bununla birlikte insanlarla sürekli bir arada yaşadığımız, sosyal bir varlık olduğumuz da doğrudur. Z.G., insanın hem yalnız hem de sosyal bir varlık olmasını şu şekilde dile getirmiştir:

“İnsanın tek başına kalması, tek başınalık diyelim, bu gariban bir durum olabilir ama yalnızlık insanın ihtiyacıdır. İnsan yalnız kalmak ister. Bir arada olmak da insanın sosyal boyutudur, ihtiyacıdır o da. Fakat sürekli insanlarla beraberken de bu sefer kendisini dinleme açısından bir eksiklik ortaya çıkar.”

Yalnızlık fikrine karşı verilen tepkiler farklılaşmaktadır. Z.G. yalnızlığa ilişkin olumlu duygular içerisindedir:

“Yalnızlığı zenginlik olarak telakki ediyorum... İnsanın kendini dinlerken kendine yoğunlaşması, düşünmesi, hudutları üzerine yoğunlaşması vs. üretkenliğini de artıran bir şey. O açıdan ben yalnızlık tarafında bunu bir ıstırap, bir eziyet, ruh eziyeti anlamında kendime çoğaltmamaya çalışıyorum.”

Anlam/Anlamsızlık Teması

Hayatın anlamı denildiğinde iki tür anlam söz konusu: kozmolojik anlam ve kişisel anlam. Kozmolojik anlam dünyanın ve tür olarak insanın yaratılışına ilişkindir. Kişisel anlam ise kendi yaratılışımıza ilişkindir. Kozmolojik anlamla bağlantılı olarak kişisel anlama ilişkin Z.G. şunları ifade etmiştir:

“Yaşamın amacı, şöyle ben hep kendime söylemişimdir, nefesimizi alıp veriyoruz, sonuçta Allah bizi bu dünyaya göndermiş, eğer bizi bu dünyadan almak isteseydi o olay olduğunda ya da başka bir zaman alırdı. Sonuçta hayata devam ediyoruz. Bunu hep ben kendime şöyle bir hatırlatıyorum, söylüyorum. Alınacak bir nefesimiz varsa eğer, alıyorsak bu nefesi, hayatımızı idame ettireceksek, bu dünyada yapacağımız bir şey mutlaka var. Bunu ben bu şekilde, o mesajı belki ilahi bir mesaj olarak, kendime bu şekilde telkin ettim. Yapacak işlerin var senin dünyada, alacak nefesin, yaşanacak günlerin var diye bunu bir umut açısından telkin ettim kendime ve böyle devam ettim yola.”

Anlam sorgulamasına girişmek açısından engellilik bir faktör olabilmektedir. Z.G. bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“Tabi çok zor, zaman zaman düşünüyoruz, kendimizi toparlamamız kolay olmuyor hani, hayata katılmış pek çok açıdan engelini aşmış, bununla barışık biri olsam da zaman zaman zorlandığım şeyler oluyor yani.”

TARTIŞMA

Ölüm Temasına İlişkin Tartışma

İçinden geçmekte olduğumuz pandemi sürecinde insanlar, kendilerinin ve yakınlarının hayatları üzerinden ölüm tehdidi ile yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Çalışmamızda da Z.G. ebeveynlerinin hastalığı üzerinden ölüm gerçeği ile yüzleştiğini ifade etmiştir. Z.G. bulaşma riskinden ötürü ebeveynleri ile görüşmemiş, bu durum da kaygılarını artıran bir etken olmuştur.

Yakınları üzerinden ölümle yüzleşen insanların sağlıklı bir yas süreci geçirmesi önemlidir. Pandemi sürecinde ise sağlıklı bir yas sürecinin işlemesi zorlaşmıştır. Koronavirüs nedeniyle bir yakını kaybetmiş insanların, ölüm sonrası ritüelleri yerine getirememesi, yas karmaşıklıklarını artıracaktır. Sağlıklı yas sürecinin işletilememesi ise ileride birtakım sorunlara neden olabilecektir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları, sağlıklı bir yas sürecinin işletilebilmesi adına çalışmalar gerçekleştirmelidir (Johns vd., 2020: 660).

Sosyal hizmet uzmanlarının kendileri de pandemi sürecinden etkilenen bir gruptur. Pandemi sürecinde sosyal hizmet uzmanları ile yürütülen bir çalışmada, uzmanların hem kendilerinin hem de başkalarının ölümüyle ilgili korku düzeylerinin yüksek olduğu, ancak başkalarının ölümü üzerinden geliştirdikleri korkunun daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Martinez-Lopez vd., 2021: 9).

Sosyal hizmet uzmanları sadece pandemi veya afet gibi durumlarda değil, başka zamanlarda da ölüm olgusu ile karşılaşabilirler. Hastaneler ve klinikler gibi çalışma ortamlarında daha sık olmak üzere farklı alanlarda görev yaparken de ölüm hakikati ile karşılaşabilirler. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları öncelikle kendi ölümlülükleri/sonlulukları üzerine düşünmelidirler. Aksi takdirde hizmet alanların ölüm ile ilgili sorularına verebilecek cevapları olmayacaktır (Mathews, 2009: 33).

Z.G. ölüm hakikati ile baş etmede inancın etkili olduğunu ifade etmiştir. Engelli bireylerin ölümle baş etmede inanca daha fazla başvurabilirler. Dindarlık seviyesinin engelli bireyler arasında yüksek

olması bu görüşü destekler niteliktedir. Engelli bireyler ile genel popülasyonun kıyaslandığı bir çalışmada engelli bireylerin günde birkaç kez dua etme olasılıklarının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Hodge ve Reynolds, 2019: 88). Daha fazla dua etmek aslında ölümle daha iç içe olmak demektir. Bir araştırmada ölümlü olma bilinci artan kişinin daha fazla dua ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Ceylan, 2018: 169-170). Kişiyi, iradesini sorumluluklarını reddetmeye itmediği sürece tanrı veya ahiret inancı otantik varoluşu tehlikeye atmaz. Z.G. tanrı inancının da bir seçim olduğunu ve yaptığı seçimin sonuçlarından sorumlu olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Z.G.'nin tanrı veya ahiret inancı otantik olmayan bir varoluşa sebep olmamaktadır denebilir.

Sorumluluk Temasına İlişkin Tartışma

Potansiyel ve sınırlılıkların neler olduğu, sorumluluk alanlarının neler olduğu, sorumluluklarının nerede başlayıp nerede bittiği gibi konular bireylerin kendileriyle ilgili bir konudur. Otantik varoluşa sahip bir birey bunların bilincindedir. Araştırmamız göstermiştir ki Z.G. bu bilince sahiptir. Sosyal hizmet uzmanları, bireyleri kendi yaşamlarının uzmanı olarak görürler. Böyle yaparak hizmet alan bireylere yaşamlarının kontrolünün kendilerinde olduğunu hatırlatmış olurlar. Her bireyin kapasite ve sınırlarının farklı olması nedeniyle sosyal hizmet uzmanları, bireyselleştirme ilkesi gereği, hizmet alan her bireyin kendine özgü oluşunu da dikkate alırlar (Sheafor ve Horejsi, 2016: 96-97).

Fiziksel engelli bir bireyin potansiyelinin bilincinde olmasına ek olarak sosyal hizmet uzmanı, bireyin potansiyelini, kapasitesini, olanaklarını artırıcı bir role de sahiptir. Güçlendirme yaklaşımı bu hususta sosyal hizmet uzmanlarının başvurması gereken teoridir. Güçlendirme salt kişisel boyutta bir müdahale türü değil, aynı zamanda sosyo-politik bir boyutu olan bir yaklaşımdır (Thompson, 2016: 176). Fiziksel engelli bir birey için güçlendirme; öz saygının artırılması, fizik tedavi hizmetinin sunulması, toplumun tutumunu değiştirilmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, politik yaşama katılım gibi birçok konuyu içermektedir.

Sorumluluklarını yerine getirirken bireyler desteğe ihtiyaç duyabilirler. Böylesi durumlarda sosyal destek mekanizmaları devreye girebilir. Z.G. eş desteğini dile getirmiştir. Fiziksel engelli bireylerle yürütülen bir çalışmada, evli olanların, evli olmayanlara nispeten sosyal destek bakımından daha şanslı olduğu bulgulanmıştır (Forouzan vd., 2013: 665).

Z.G. gelir getiren ve toplumsal saygınlığı olan bir işe sahip, akülü tekerlekli sandalyesi ve özel aracı olan, aile kurabilmiş bir bireydir. Dolayısıyla Z.G. fizyolojik ihtiyaçlarını, güvenlik ihtiyaçlarını, sevgi ihtiyacını ve saygınlık ihtiyacını karşılayabilmiş bir bireydir. Bu temel ihtiyaçların karşılanması, kendini gerçekleştirme yolunda atılan önemli adımlardır (Maslow, 2016: 163). Z.G. kendini gerçekleştirmenin önünde herhangi bir engel olmadığını ifade etmiştir. Bunun nedeni ise temel ihtiyaçlarını karşılamış olması ile ilgilidir.

Yalnızlık Temasına İlişkin Tartışma

Otantik bir varoluş tarzında birey yalnızlık-sosyalleşme dengesini sağlayabilmelidir. Z.G. bu dengenin sağlanmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Z.G. kendi yaşamında bu dengeyi kurabildiği için yalnızlıkla ilgili düşünce ve duyguları olumludur. Engelli bireyler açısından bu dengenin sağlanması, yapısal nedenlerle zorlaşmaktadır. Sosyalleşme aleyhine bir durum söz konusudur. Bunun sonucunda ise engelli bireyler yalnızlık ve izolasyon gibi duygularla derinden yüzleşmektedirler.

Engelli bireyler, engelli olmayan bireylere nispeten yalnızlık ve sosyal izolasyon bakımından dezavantajlı konumdadır. Engelliler de kendi aralarında farklı düzeylerde yalnızlık ve sosyal izolasyonu deneyimlemektedirler. Engel türüne göre bu düzey farklılaşmaktadır (Macdonald vd., 2018: 13-15). Sosyal hizmet uzmanının sosyal izolasyona maruz kalmış bir bireyle çalışırken başvurması gereken ilke "normalleştirme"dir. Zira izolasyon duygusuna sahip bir birey, kendisini farklı görmeye, kendisi ile ilgili bir sorun olduğunu düşünmeye başlayabilir. Normalleştirme yoluyla sosyal hizmet uzmanı, sosyal kabulün artırılması yönündeki ilk adımı atmış olacaktır (Sheafor ve Horejsi, 2016: 102).

Bireyin varoluşsal anlamdaki yalnızlığının giderilmesi mümkün değildir. Bunun için çaba sarf etmek de mantıklı değildir. Ancak sosyal hizmet uzmanları bireyin izolasyon anlamındaki yalnızlık hissetmemesine çaba haralayabilir. İzolasyon hissi yaşayan fiziksel engelli bir bireyi destek grubuna dahil edebilirler. Kendi kendine yardım, karşılıklı yardım gibi birçok formu olan destek gruplarının hedeflerinden bir tanesi de sosyal izolasyonun azaltılmasıdır (Schopler ve Galinsky, 1995: 4-6).

Anlam/Anlamsızlık Temasına İlişkin Tartışma

Z.G.'nin hayatın anlamına dair cevabı incelendiğinde, engeli anlamlandırma ile hayatı anlamlandırma arasındaki ilişki görülecektir. Sonradan engelli olan Z.G. tanrı inancı üzerinden hem engeli hem de hayatı anlamlandırmış, hayatta kalmış olmasını bir ilahi mesaj olarak algılamıştır. Omurilik yaralanması olan bireylerle yürütülen bir çalışmada da benzer ifadelere rastlanmıştır. Katılımcılar önceleri tanrıya karşı kızgınlık duyduklarını, daha sonrasında ise hayatta kaldıkları için şükran duyduklarını ifade etmişlerdir (Ferdiana vd., 2018: 1187). Benzer sonuçlar alınan başka bir çalışmada katılımcılar, engelliliğin neden olduğu streslere rağmen şükran duygusu ile yaşadıklarını ve tanrının kendileri için daha büyük bir planı olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir (Treloar, 2002: 599). Tanrı inancının engelli bireylerin yaşamına anlam kattığını bulgulayan diğer bir çalışmada ise tanrı inancının başa çıkma ve mutluluk ile de bağlantılı olduğu vurgulanmıştır (Marini ve Glover-Graf, 2011: 85-90).

Sosyal hizmet uzmanları, hizmet alanların inanç sisteminde anlam potansiyeli taşıyan noktaları hizmet alan yararına kullanabilmelidir. İnanç, sosyal hizmet uzmanı ve hizmet alan için müdahalede bir imkandır. Ancak hayatın anlamı konusunda Tanrı inancı tek ve zorunlu kaynak değildir. Bir çalışmada, düşük dindarlık düzeyinde bulunmalarına karşın, orta ve üst anlamlılık düzeylerinde yer alanlar, küçümsenemeyecek bir orandadırlar. Bu veriler, dindarlığın anlam kazanma sürecinde

zorunlu bir koşul olmaktan çok, bir imkân ya da duruma göre bir avantaj niteliği taşıdığını göstermektedir (Bahadır, 2018: 89).

Anlam/anlamsızlık sorunu ile ilgili olarak sosyal hizmet uzmanları, Güçler Perspektifine başvurabilirler. Güçler Perspektifi sosyal hizmet uzmanının, bireylerin güçlerine, güç alanlarına odaklanabilmesini sağlar (Teater, 2015: 51). Bireylerin güçlerine odaklanan sosyal hizmet uzmanları aynı zamanda bireylerin anlam kaynaklarına da odaklanmış olmaktadır. Zira bireyin güç kaynaklarının kapsamında, anlam kaynakları da yer almaktadır. Z.G.'nin, maneviyat haricinde, güç kaynaklarına ve de dolayısıyla anlam kaynaklarına rastlayabileceğimiz olası alanlar arasında mesleki yaşam ve aile yaşamı yer almaktadır.

Araştırmamızda Z.G.'nin hem engeli kabullenmede hem de hayatı anlamlandırmada sorun yaşamadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla engeli kabullenme ile hayatı anlamlandırma arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Fiziksel engelli bireylerle yürütülen bir çalışmada depresyon, hayatın anlamı ve engelliğe uyum arasındaki ilişkinin incelenmiştir. Anlamlılık ve engeli kabul düzeyi arttıkça depresyonun azaldığı, ayrıca anlamlılık düzeyi arttıkça engelin kabulünün arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Psarra ve Kleftaras, 2013: 86-88). Yine fiziksel engelli bireylerle yürütülen başka bir çalışmada da engelin kabulü ile anlamın varlığı arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu, anlamın varlığının, engelin kabulü ve genel iyilik hali arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulgulanmıştır (Szczęsniak vd., 2020: 5-8).

Kendisiyle barışık olmasına karşın Z.G. hayatın anlamını sorgulama açısından engelliliğin bir risk faktörü olduğuna da dolaylı olarak değinmiştir. "Zaman zaman düşmek" her insan için geçerli olmakla birlikte engelli bireyler açısından bu durumun sıklığı artabilir. Engellerinden ötürü fiziksel engelli bireyler için gündelik hayatın akışının sekteye uğrama ihtimali daha fazladır. Gündelik yaşamın akışını sekteye uğratan ya da etkileyen olaylar neticesinde ise bireyler, anlam kriziyle yüzleşebilirler (Bahadır, 2018: 134). Başka bir neden ise engelliliğin sosyal sonuçları ile ilgili olabilir. Engellilik kendi başına herhangi bir şekilde kişinin yaşamının içsel değerini azaltmayabilir, ancak toplumda "öteki" olarak hissettiği anlarda anlam yitimi söz konusu olabilir (Gourgey, 1994: 52).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak araştırmamızın bulguları, fiziksel engeli olan Z.G.'nin varoluşsal hakikatlerle yüzleşmekten kaçmadığı, söz konusu hakikatleri göz ardı etmeden bir yaşam sürmeye gayret ettiği, sorumluluklarının bilincinde olarak otantik bir yaşam tarzı benimsemeye çalıştığını göstermektedir. Ölüm, sorumluluk, yalnızlık ve anlamsızlık kaygıları ile baş etme noktasında birey, bu kaygılardan tamamen kurtulmanın mümkün olmadığını akılda tutarak söz konusu kaygıları hafifletmenin uygun yollarına başvurmalıdır. Z.G. söz konusu kaygıları görüşme yapıldığı esnada yoğun bir şekilde deneyimlememesine rağmen, verdiği cevaplarla, bu kaygılardan tamamen uzak bir yaşam sürmenin mümkün olmadığını dile getirmiştir.

Çalışmanın pandemi sürecinde gerçekleştirilmiş olması, daha derin cevaplar alınmasında etkili olmuş olabilir. Nitekim pandemi sürecinde insanlar ciddi bir ölüm tehdidiyle karşı karşıya kalmışlar, her gün hasta ve ölü sayılarının ekranlarda yer alması nedeniyle insanlar özel olmadıklarını hatırlamışlar, kapanma süreçlerinde fiziksel ve de sosyal yalıtıma maruz kalmışlar, tam kapanma dönemlerinde gündelik yaşamdan kopan insanlar anlam sorgulamalarına girişmişlerdir. Pandemi, insanların kaygılarını artırmakla birlikte otantik bir varoluş için fırsat da sağladı denebilir.

Z.G.'nin otantik varoluşunu imkanı kılan kişisel güç kaynakları, istihdam, sosyal destek, sosyal ilişkiler vb. unsurlar sosyal hizmet ile son derece bağlantılıdır. Bu da göstermektedir ki bireylerin, özellikle de dezavantajlı bireylerin otantik varoluşunu daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebilmek için sosyal hizmet bakış açısına gereksinim vardır.

Global tanımı incelendiğinde, sosyal hizmetin misyonları arasında bireylerin güçlendirilmesi ve özgürleştirilmesi, güçlenen ve özgürleşen bireylerin sosyal uyumu ve bu bireylerin oluşturdukları toplumun gelişimi yer almaktadır. Sosyal hizmetin misyonu ile varoluşçuluğun misyonu son derece benzerdir. Varoluşçuluk da bireyi, belirlenimci açıklamalardan kurtararak özgürleştirir ve kendi yaşamından mesul tutarak aslında güçlendirir. Aynı zamanda bu özgür bireyin sosyal ilişkiler yoluyla sevgi ve anlam bularak daha otantik bir yaşama kavuşmasını ve otantik bireylerin oluşturduğu otantik bir toplumu hedefler. Sosyal hizmet ve varoluşçuluğun birbirini besleyebilme potansiyeli düşünüldüğünde sosyal hizmet literatüründe varoluşçuluk ile ilgili çalışmaların sayısının artmasına ihtiyaç vardır denebilir.

Varoluşçuluk ile ilgili çalışmalara psikoloji ve psikiyatri gibi alanlarda daha fazla talep görmesi ve sosyal hizmet alanında gerekli ilgiyi görmemesi, insanın varoluşunun kişisel/klinik boyuta indirgenmesine neden olabilir. Halbuki insan, toplumsal bir varlık olması sebebiyle, varoluşu da toplum içinde bir varoluştur. Sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenlerinin insanın varoluşu konusunda yapacağı çalışmalar, varoluşçu literatüre derinlik getirecektir.

Çalışmanın yazarlarına göre fiziksel engelli bireylerin, yaşama katılımının önündeki yapısal engellerin kaldırılması durumunda daha otantik bir yaşam sürebilecekleri düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda fiziksel engelli bireylerin varoluşuna yönelik daha kapsamlı çalışmalara yer verilmeli, varoluşun çok boyutlu yapısını göz önünde bulunduran araştırmalar gerçekleştirilmelidir.

Gelecek çalışmalarda yalnızca fiziksel engelli bireylerin değil, diğer engel gruplarında yer alan bireylerin varoluşunu konu edinen çalışmalara da yer verilerek engelli bireyin varoluşu konusunda daha kapsayıcı bir bakış açısının ortaya çıkması sağlanmalıdır. Engelli bireyin varoluşu ile ilgili ileride yapılacak çalışmalarla birlikte, ortaya yeni temalar, kavramlar çıkabilir ve böylece literatürün zenginleşmesine de katkı sağlanabilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 3.03.2021 tarih ve E-35853172-300-00001477931 sayılı onay belgesi alınmıştır.

YAZAR KATKI ORANI BEYANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aykara, A. ve Çelik, G. (2011). Fiziksel engelli birey olmak: varoluşçu bir bakış. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 5-18.
- Bahadır, A. (2018). *İnsanın anlam arayışı ve din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bal, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Ceylan, U. A. (2018). *Ölümlülük bilincinin dini başa çıkma, tanrı algısı, ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma ile ilişkisi* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/71702>
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Easton, H. ve Krippner, S. (1964). Disability, rehabilitation, and existentialism. *The Personnel and Guidance Journal*, 43(3), 230-234.
- Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Nisan-2021. (2021). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Ferdiana, A., Post, M. W., King, N., Bültmann, U. ve Van Der Klink, J. J. (2018). Meaning and components of quality of life among individuals with spinal cord injury in Yogyakarta Province, Indonesia. *Disability and rehabilitation*, 40(10), 1183-1191.
- Forouzan, A. S., Mahmoodi, A., Shushtari, Z. J., Salimi, Y., Sajjadi, H. ve Mahmoodi, Z. (2013). Perceived social support among people with physical disability. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 15(8), 663.
- Frankl, V.E. (2016). *İnsanın anlam arayışı* (S.Budak Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Fromm, E. (1995). *Sevme sanatı* (Y. Salman Çev.), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Geçtan, E. (2018). *İnsan olmak*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gourgey, C. (1994). Faith, despair, and disability. *Journal of Religion in Disability & Rehabilitation*, 1(3), 51-63.
- Hilav, S. (2011). *Felsefe el kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hodge, D. R. ve Reynolds, C. (2019). Spirituality among people with disabilities: A nationally representative study of spiritual and religious profiles. *Health & Social Work*, 44(2), 75-86.
- Jaspers, K. (2018). *Felsefe konuşmaları felsefeye giriş* (A. Aliy Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Johns, L., Blackburn, P. ve McAuliffe, D. (2020). COVID-19, prolonged grief disorder and the role of social work. *International Social Work*, 63(5), 660-664.
- Kim, S. J. ve Kang, K. A. (2003). Meaning of life for adolescents with a physical disability in Korea. *Journal of Advanced Nursing*, 43(2), 145-155.

- Livneh, H. (1985). Death attitudes and their relationship to perceptions of physically disabled persons. *Journal of Rehabilitation*, 51(1), 38.
- Macdonald, S. J., Deacon, L., Nixon, J., Akintola, A., Gillingham, A., Kent, J., ... Highmore, L. (2018). 'The invisible enemy': disability, loneliness and isolation. *Disability & Society*, 33(7), 1138-1159.
- Marini, I. ve Glover-Graf, N. M. (2011). Religiosity and spirituality among persons with spinal cord injury: Attitudes, beliefs, and practices. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 54(2), 82-92.
- Martínez-López, J. Á., Lázaro-Pérez, C. ve Gómez-Galán, J. (2021). Death anxiety in social workers as a consequence of the COVID-19 pandemic. *Behavioral Sciences*, 11(5), 61.
- Martz, E. (2004). A philosophical perspective to confront disability stigmatization and promote adaptation to disability. *Journal of Loss and Trauma*, 9(2), 139-158.
- Maslow, A. (2016). *İnsan olmanın psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Matthews, I. (2009). *Social work and spirituality*. UK: Learning Matters.
- May, R. (2017). *Varoluşun keşfi* (A. Babacan Çev.). İstanbul: Okuyan Us.
- Özakkaş, T. (2014). *Varoluşçuluk ve bütüncül vaka'a fomülasyonları 9. bpt mart sonu ders notları 10*. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Patterson, C. H. (1965). Existentialism and disability. *Catholic Psychological Record*, 3, 120-124.
- Psarra, E. ve Kleftharas, G. (2013). Adaptation to physical disabilities: The role of meaning in life and depression. *The European Journal of Counselling Psychology*, 2(1), 79-99.
- Rokach, A., Lehcier-Kimel, R. ve Safarov, A. (2006). Loneliness of people with physical disabilities. *Social Behavior and Personality*, 34(6), 681-700.
- Sartre, J.P. (2018). *Varoluşçuluk* (A.Bezirci Çev). İstanbul: Say Yayınları.
- Schopler, J. H. ve Galinsky, M. J. (1995). Expanding our view of support groups as open systems. *Social work with groups*, 18(1), 3-10.
- Sheafor, B.W., Horejsi, C.J. (2016). *Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler* (D.B. Çiftçi Ed.). Ankara: NİKA Yayınevi.
- Stewart, J. B. (2012). Existentialism. *Encyclopedia of applied ethics* (s. 250-263) içinde. Academic Press.
- Stretch, J. J. (1967). Existentialism: A proposed philosophical orientation for social work. *Social Work*, 12(4), 97-103.
- Szczęśniak, M., Świątek, A. H., Cieślak, M. ve Świdurska, D. (2020). Disease acceptance and eudemonic well-being among adults with physical disabilities: the mediator effect of meaning in life. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-10.
- Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: uygulama için bir giriş* (A. Karatay Çev. Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Thompson, N. (2016). *Kuram ve uygulama'da sosyal hizmeti anlamak* (Ö. Cankuran-Öntaş ve B.Hatiboğlu-Eren Çev. Ed.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Topçu, N. (2015). *Varoluş felsefesi, hareket felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Treloar, L. L. (2002). Disability, spiritual beliefs and the church: the experiences of adults with disabilities and family members. *Journal of Advanced Nursing*, 40(5), 594-603.
- Wieschedel, W. (2014). *Felsefenin arka merdiveni* (S. Umr n  ev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yalom, I. D. (2016). *Aşkın celladı* (H. Saraç  ev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalom, I. D. (2018). *Varoluşçu psikoterapi* (Z. Babayiğit  ev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtkölesi, S. (2019). *Hayatın sefa'sı*. Denizli: Boy Yayınları.